

slika koja je izmenila ime

vasa pavković

Geza Otlík: KROVOVI U SVITANJU, s mađarskog preveo

Aleksandar Tišma, Matica srpska, Novi Sad 1990.

Čovek s violinom, sedeći akt i zagonetna prostitutka bilo je prvo ime ulja na platnu koje je 1937. naslikao umetnik Benedek Bot zvani Bebe. Dvadeset godina kasnije, posle navodne smrti Violiniste, slikar će biti prinuđen da originalni naziv slike zameni naslovom **Krovovi u svitanju**. Budući da je Otlíkov roman posvećen sudbinama troje ljudi sa slike kao »neka vrsta zbirke dokumenata uz nju« — ova izmena imena simbol je uticaja kojima se jezički »menja« stvarnost, banalni pokušaj da se prošlost ulepša imenima sadašnjosti.

Roman nam pripoveda sam slikar Bebe, trudeći se da dve decenije posle dramatičnih događaja iz mladosti, prizove sećanjem likove Petera Halasa, violiniste; te Lili Karačoni, zagonetne prostitutke, i Alise Andrijani, sedećeg akta. Ovo troje je činilo strastan ljubavni trokut, a Benedek Bot — Bebe njegovog povremenog učesnika i svedoka. Mada je, kažem, sudelovao u strasnim vezama »sa strane«, iz drugog plana, i dvadeset godina docnije, u vreme dok se sprema da piše **Krovove u svitanju**, Bebea jedan iskusni romanopisac savetuje: »Ne ushićuj se, ne upadaj u trans, ostavi se amoka i klop-klop lupanja srca. Probaj da opišeš na objektivna način!«. A koliko je lepa bogatašica, Alisa Andrijani, značila slikaru i kako je snažan bio njegov emotivni odnos s Halasom i Lili, pokazuje, najneposrednije, narativna struktura romana. Ona je puna digresije i kambekova u prošlost, u njoj se javlja nekoliko priča u priči čija istinitost ni za Benedeka kao svedoka nije sasvim izvesna.

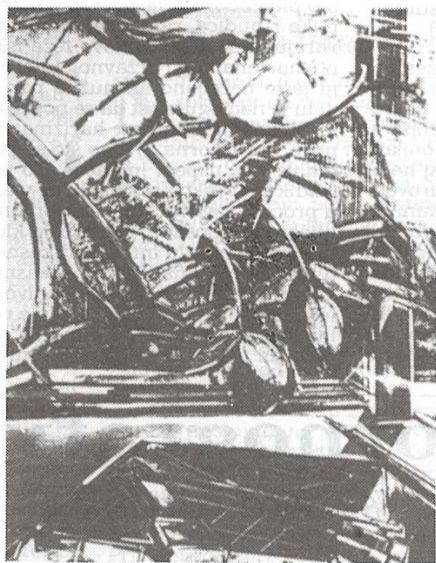
Ekspresivna atmosfera predratnih budimpeštanskih burdela, tamno svetlo ponoćnih ulica tog grada, dunavski mostovi iznad kojih lebdi strelovita uznetost brda sv. Gelerta — javljaju se kao pozornica erotskih veza mladosti nekolicine ljudi, mladosti koja hitro nestaje, ostavljajući u Bebeu tek viziju nekoliko »prelomnih« slika iz »sirove stvarnosti« (Otlíkova sintagma) — onih koje će usamljeni i ostareli slikar pokušati da poveže i (sebi) razjasni. Čini mi se, bezuspešno. Emotivno ambivalentni stav prema preživljenom i ispričanom, pripovedač razotkriva semantički temeljnom rečenicom **Krovova u svitanju**:

I danas mi je žao. Ili nije, ne znam ni sam. Glavni lik ove »građanske drame« je vetropir iz ugledne budimpeštanske porodice Peter Halas. (On je glavni protagonist i Škole na granici, Otlíkovog remek-dela koje Peter Esterhazi, recimo, smatra najvažnijim mađarskim romanom ovog veka). Taj Peter Halas je Bebeov pajaš iz ranog detinjstva, iz školskih klupa i dečakih lopovluka u nekoj knjižari. Njihova bliskost se povremeno uvećava, povremeno svodi na formalnost kada se jedva pozdrave u prolazu i mada se decenijama druze, karakter Peterov ostaje za Benedeka neshvatljiv do kraja i neshvaćen u celosti njegovih protivrečnosti, sposobnosti i nehaja, mogućnosti i površnosti. Pred čitaocem je, ustvari, pustošna avanturist, šarmer koji ima uspeha kod žena, dobro svira violinu, odličan je plesač, ali je istodobno i sasvim neodgovoran, živi od danas do sutra, oslanjajući se na laži, instinktno opredeljivanje u kritičnim situacijama, prijateljsku solidarnost i zaborav neprijatelja. S podjednako veštinom Halas sedi u loži čuvenog budimpeštanskog teatra i pleše na balu visokog društva kao što iz jedne erotske veze odlazi u drugu, zamenjujući bogataške kćerke ordinarnim uličarkama. U njegovom mladlič-

kom življenju od danas do sutra, doživljava i da ga otac kamdžijom izbaci iz rodne kuće, ali ni tome neće pridati nekakvu određenu pažnju, sledeći svoju srećnu zvezdu. Mada slikar Bebe malo govori o sebi, pogotovo u drugoj polovini romana, kada je sam posmatrač burnih ljubavnih obrta čiji je Peter Halas uzročnik, očevidno je razlika dva karaktera izvor odbojnosti i distance koju slikar gaji prema svom, mnogo manje vrednom ali znatno uspešnijem rivalu.

Njihovo rivalstvo tiče se, pre svega, lepe Alise Andrijani, sedećeg akta, superiorne mlade buržujke koja je u 22. vlasnica i direktorka fabrike, i kojoj mladi i siromašni Benedek bezuspešno pokušava da se približi, najžustrije za vreme jednog jedrenja Bulatonom:

Alisa se skinula i skočila za mnom; čak zaplivala ravno prema meni. Nije bilo još ni pola devet, voda hladna kžo što valja. Ali mene nije mogla da ohladi. Kada mi se devojka približila, okrenuo sam se jednim zahom ruke i privukao je sebi u vodu. Potražio sam joj usta, kao davljenik. Divlje me je odgurnula i, koliko sam mogao da vidim, skoro briznula u plač.

dušan živlak

Posle tog zavodničkog promašaja, strast dugo muči Bebea, ali će je baš drugovanje s »džentlmenom« Peterom ohladiti. Nehotice, slikar će postati »pokriće« skoro neverovatne ljubavi između budrejske mušterije, dekadentnog savetničkog sina, i idealizovane Alise:

Stajali su na sredini sobe i ljubili se. Peter je levom rukom držao Alisin potiljak, a desnom je obujmio ispod pazuha. Meni se sledila krv. Video sam već i neobuzdanijih poljubaca, neučtivijih scena. Ali predana zabačenost Alisinog prelepeg vrata za mene je predstavljala tako pohotno čulan i tako odbojno bestidan prizor da sam se prosto skamenio. Peteru se jedan crni pramen kose odvojio padajući niz obraz.

Posle te scene, Bebeova ljubav lagano trne, mada, verovatno, nikad nije ugasla, dokaz su muke s rekonstrukcijom prošlog doba čiji su **Krovovi u svitanju** dokument, i slikar-pripovedač više pažnje posvećuje drugoj dami iz trokuta, prostitutki Lili Karačoni. Ova žena s više biografija, amoralna i osvetoljubiva, na drugoj je strani i aluristički raspoložena, inteligentna i povremeno detinje naivna, spremna da zbog

strasti počini samoubistvo. Na kraju burne ljubavi s Peterom, spretno emigrira iz Mađarske, odlazeći u bonvivanski deo svoje sudbine — te zamke koju svako sebi namešta, kako negde primećuje Isak Bašević Singer.

Ali pre avanturističkog bekstva, Peter je posao državni socrealistički slikar, proslavivši se proleterskim angažmanom svojih platna. Nakon jedne pariske izložbe, otkriće se da je svoja dela radio preko klasičnih slika iz svetske baštine slikarstva, i da ih, dozvavši Lili sebi, telegramom o lažnoj smrti, prodaje stranim kolekcionarima, još jednom namagarčivši ljude oko sebe. Tom »poslednjem« triku prethodio je nagao raskid braka s Alisom — veza je okončana simboličkim Peterovim hodom po simsu šestog sprata, dok je rano jutro svitanjem obasjavalo krovove Budima i Pešte:

Tesno se pripio uz zid, grlio je s obe ruke malter. I lice je priljubio, okrenuvši se pljoštice. Rastavljenim nogama klizio je sa užasnom sporošću milimetar po milimetar. Radio je to sa punom koncentracijom. Kad god bi mu se dlan pokrenuo, meni je zalupalo srce. Nožni prsti mrdali su mu u čarapama. Prizor koji je pružao bio je viteški i smešan. Jutro, rano, jesenje, bilo je izuzetno čisto. Ulicom su se klackala mlekađzijska kola. Izgledala su mala kao igračka. Ispod Petera, u provaliji dubokoj skoro šest spratova, naziralo se bleđosivo dvorište.

Ovim simboličkim gestom Peterovim, Otlíkov roman se, nehotice, dovodi u vezu sa tako različitim romanima kao što su Davičova **Pesma**, Najlerov **Američki san** ili jedna Bartelmijeva antologijska priča.

Zelevći da ojača etičku dimenziju romana, Geza Otlík suprotstavlja bitne životne stavove Bebea i Petera, u času kada se njihovo dugogodišnje i promenljivo prijateljstvo bliži fijasku:

— Stvar stoji tako, Petere, — uzdahnuh — da čovek mora nešto i da uradi u životu. — A zašto? — upita on razrogačenih očiju.

— Zašto bi morao?

Na to nisam umeo da odgovorim.

Istorijski i socijalni bekgraund romana **Krovovi u svitanju** je diskretno prisutan, ali dramatično klupko intimnih veza i žestokih erotskih strasti, spoj prolazne frivolnosti i nepodnošljive lakoće postojanja (Kundera bi imao šta da nauči od ove knjige), taj obični život kao tragična banalnost na koju smo osuđeni — sve to čini Otlíkovu ostarenje veoma uspešnim ljubavnim romanom.

U tim osobinama i vrednostima **Krovova u svitanju** mogu se naslutiti razlozi koji su Aleksandra Tišmu privukli prevođenju ovog dela. Sem sličnosti u tematici i dominantnoj atmosferi — možda je u odluci našeg velikog pisca bio presudan upravo taj spoj težine i lakoće, običnosti svakodnevice i olovne prolaznosti egzistencije koja svemu, posteriorno udari svoj žig. Koloplet intimnih motiva i ambicija (dimova) u književnosti čija frivolnost često iritira i ovdašnje moralistički orijentisane kritičare raznih generacija, u stvari, posredno to pokazuje i Otlíkov roman, jedna je od bitnih vrednosti i Tišminih slično zasnovanih prosedeja. (Onima koji su čitali delove Tišminih dnevnika, može biti interesantno da je Otlík veći deo romana napisao 1943. »u očajanju i za zabavu!«)

Prevod Aleksandra Tišme je gotovo besprekoran, a pogovor Janoša Banjajia, svojom informativnošću i analitičnošću je i sledeći dobar prilog ukupnoj vrednosti ovog Maticinog izdanja.